

Moral. Hrsg. A. Hertz. Matthias Grünewald Verlag. Mainz 1972 ss. 276.

Praca zbiorowa pt. *Moral* wydana przez Anselma Hertza, profesora filozofii na uniwersytecie we Frankfurcie, nie pretenduje do tego, by przekazać czytelnikom pełną, zintegrowaną koncepcję „nowej nauki moralnej”. Zbyt mało dziś jest jeszcze dokładnie wypracowanych nowych założeń. Jest to raczej pozycja, która ujawnia to stadium nauki moralnej, które dziś zbyt pochopnie określa się mianem jej „kryzysu”. Faktem jest, że niezależnie od będących aktualnie w obiegu emocjonalnych i ideologicznych nastawień, obecna sytuacja w dziedzinie moralności warunkuje szereg poznań i poglądów, które implikują w sobie zarówno teologiczne założenia dyscypliny moralnej, jak i zjawisko wzajemnego związku między moralnością a życiem

społecznym. Wspomniane poglądy ilustrują w pewnym sensie fazę samokrytycznej refleksji. Jeżeli więc mowa o „kryzysie” — to ujęcie tego zjawiska powinno być stosunkowo pełne i wyczerpujące. Nic więc dziwnego, że wydany przez A. Hertza materiał książkowy prezentuje poglądy z zakresu teologii, socjologii, prawa, psychologii zachowania, filozofii i literatury.

Główną ideą, jaka ożywia ten bogaty zestaw treściowy, jest uchwycenie modelu normowania moralnego, wzbogaconego wynikami nauk humanistycznych. Całość, choć w dość poważnej dysproporcji, dzieli się na dwie zasadnicze części: a) informacyjną, b) interpretacyjną i oceniającą. Pierwsza to analiza sytuacji, w jakiej znalazła się nauka i świadomość

moralna w Kościele i społeczeństwie. Dietmar Mieth jako teolog wskazuje na fakt napięcia, jaki zaistniał między kościelną a społeczną moralnością. Wyraziło się to między innymi w odrębnej ocenie etosu życia małżeńskiego i jego przejawów. Element historyczności, doświadczenie autonomii w dziedzinie moralnej, zmiana w uzasadnianiu i odkrywaniu norm, w ich rozumieniu — są próbą odświeżenia dróg do odnowionego przepowiadania Kościoła i uczynienia go wiarygodnym (s. 13-33). Dlatego też ceną w tym względzie jest rozprawa Ferdinanda W. Menne, który analizuje systemy wartości w konfrontacji z rzeczywistością, rozpatrywaną w jej złożonych warstwach od pracy — kierowania i konsumpcji poprzez struktury cywilizacyjne i kulturowe (s. 33-59). Status moralnej świadomości współczesnego człowieka należy określić też w jego relacji do prawa. Czynią to: prawnik Jürgen Baumann (s. 60-66) i moralista Anselm Hertz (s. 67-82). Po przedstawieniu sytuacji, w jakiej znalazła się świadomość moralna współczesnego człowieka, autorzy sięgają do nauk humanistycznych, aby w aspekcie tych antropologicznie nastawionych dyscyplin — wzbogacić założenia etycznego systemu. Fritz Rauh podkreśla w swym artykule znaczenie porównawczej psychologii postaw dla teologii moralnej. Ciekawe są jego analizy na temat metody formowania się zachowań: biologicznych, seksualnych, agresywnych, społecznych. Metafizyczna norma moralna bywa tu uzupełniana wynikami nauk ścisłych (s. 83-102). Duży wkład wnosi do teologii moralnej psychologia, a jej nie podważalną konieczność podkreśla Werner Lauer (s. 103-114). Psychologiczny, biologiczny i moralny aspekt ogniskuje w sobie zagadnienie dysponowania sobą przez człowieka. A więc problem manipulacji, eksperymentu, planowania, co pociąga za sobą nie tylko osobistą, ale i wspólnotową odpowiedzialność (s. 115-131).

Zarysowana panorama sytuacji moralnej współczesnego człowieka i dokonana częściowo jej diagnoza — daje podstawę do naszkicowania pewnych modeli moralnego normowania we współczesnym etosie. Od strony krytycznej teorii społeczeństwa — pewne przesłanki normatywne usiłuje wysunąć Friedrich W. Schmidt (s. 138-151), moralne normowanie w strukturalizmie omawia Günther Schiwy (s. 162-167), dochodząc do sformułowania pewnych założeń etyki strukturalnej. Pewien sondaż w dziedzinę literatury współczesnej, dokonany przez Mathias Schreibera ma na celu uchwy-

lenie refleksu, jaki w artystycznych utworach dzisiejszych twórców odbijają zagadnienia moralne (s. 168-179). Część pierwszą tego wydania stanowią trzy pozycje, które ujmują modele moralnego normowania w aspekcie teologicznym. Meinrad Limbeck zajmuje się w ogóle strukturą chrześcijańskiej obyczajowości, w której podkreśla moralny prymat dobra, realizację świętości w konkretnej egzystencji człowieka i wyzwolenie ewangeliczne (s. 180-195). Waldemar Moliński — koncentruje się na modelu małżeństwa i rodziny. Po przedstawieniu ogólnych założeń, poddaje krytyce niektóre aspekty nauki tradycyjnej i typuje zadania na dzień dzisiejszy (s. 196-224). Nowe kategorie moralne w dziedzinie wojny i pokoju stara się ustalić Paulus Engekhard (s. 226-248). Część drugą wypełniają dwa artykuły A. Hertza; w pierwszym z nich autor usiłuje podać interpretację i ocenę problemów prezentowanych w *Moral* (s. 251-257), a w drugim ustosunkowuje się do kościelnego nauczania nauki moralnej. W tym względzie postuluje on odejście od nauczania moralności „zamkniętej” na korzyść moralności „otwartej”, która powinna wyrazić się w odpowiedniej formacji sumienia (s. 258-269).

Prezentowana pozycja ma niewątpliwie zalety. Chociaż podany tytuł *Moral* nie spełnia domniemych oczekiwań na jakąś syntezę nauki moralnej, praca ta dotyka bardzo newralgicznych momentów współczesnego etosu. Przede wszystkim wskazuje na niebezpieczne zjawiska rozkojarzenia współczesnej świadomości moralnej, która nie potrafi zharmonizować kościelnej nauki moralnej z obiegowymi kryteriami świadomości społecznej. Występuje to dość jaskrawie w płaszczyźnie moralności małżeńskiej, przy czym źródło tej niezgodności tkwi w zmianie socjalno-ekonomicznej struktury dzisiejszego społeczeństwa i związane jest z przekształceniem się tradycyjalnych postaw społecznych (s. 13-15, 50-53, 95-102, 203-224). Uświadomienie czytelnikowi, że nauka moralna w Kościele — nie może dziś narzucać swych wymagań autorytarnie, ale liczyć się musi z koniecznością racjonalnego uzasadnienia takich, a nie innych działań, jest tylko przyjęciem do wiadomości faktu, iż w następstwie rozwoju historycznego we wszystkich płaszczyznach społecznych, czynnik nakazującego autorytetu stracił kredyt zaufania. Nie ominęło to i społeczności kościelnej, która w swym nauczaniu musi rzeczowo i wiarygodnie uzasadnić wierzącym imperatywy. To tylko umocni jej

autorytet (por. s. 17-30, 94 n., 262-265). Chrześcijanie, dziś nie stanowią grupy preferowanej nad inne, przeciwnie, zdawać sobie muszą sprawę, że żyją w społeczeństwie ideologicznie i religijnie rozwarstwionym, że ich model moralnego normowania nie jest wyłączny i jedyny. Oznacza to, iż żyjący obok nich współbracia określają sens swego życia i działań w oparciu o inne przesłanki normatywne, kształtujące ich moralną świadomość. Pozytywnym rysem tej pozycji są więc publikacje postulujące dialog i dyskusję z tymi orientacjami, ale nie w duchu apologetyki XIX w., ale jako próbę wspólnego odnajdywania swej moralnej i społecznej pozycji. Chrześcijańska moralność nie może dziś wyrażać „moralności panującej” (s. 138-167). Za cenny przyczynek należy też uznać teologiczne ujęcie modeli moralnego normowania. Autorzy tego dzieła ukazali, jak w kompleksowej sytuacji dzisiejszego człowieka należy podejmować próby łączenia ze sobą danych objawieniowych, społecznych implikacji, heterogennych elementów normatywnych (np. kościelna nauka) i humanistyczno-naukowych o-

siągnąć w celu ustalenia założeń dla chrześcijańskiej nauki moralnej i przezyciężenia tak często wspomnianego „kryzysu moralności” (s. 180-248).

Zastrzeżenia wydawcy co do merytorycznej niekompletności tego wydania są jak najbardziej słuszne. Pominięty tu został poważny dział pedagogiki społecznej i określenia jej wpływu na zmianę współczesnej świadomości moralnej. Mimo to już lektura tego, co zostało podane, może być instruktywna dla każdego moralisty, ponieważ unaocznia, jak niezmiernie istotne jest odejście od tradycyjnych i schematycznych modeli nauczania moralnego, a uwzględnienie dyscyplin zajmujących się antropologiczną i egzystencjalną dziedziną faktów (socjologia, psychologia, biologia, pedagogika itd). Świadomość posiadania prawdy nie może cechować ani moralisty naukowca, ani wychowawcy.

Korzystne wrażenie budzą dołączone indeksy, rzeczowy i osobowy, oraz krótkie biogramy poszczególnych autorów tego zbiorowego dzieła.

KS. SEWERYN ROSIK